DEDE KORKUT
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Sayı *Issue* **40 • Ağustos** *August* **2026**
www.dedekorkutdergisi.com.tr

ISSN: 2147-5490

Açık Erişim | *Open Access*

http://doi.org/10.25068/dedekorkut.506

Kitap İncelemesi / Book Review

Eski Türkçede Metonimi (Ad Aktarması)

Benli. N. (2026). Eski Türkçede metonimi (Ad Aktarması). Paradigma Akademi Yayınları, ss. 253.

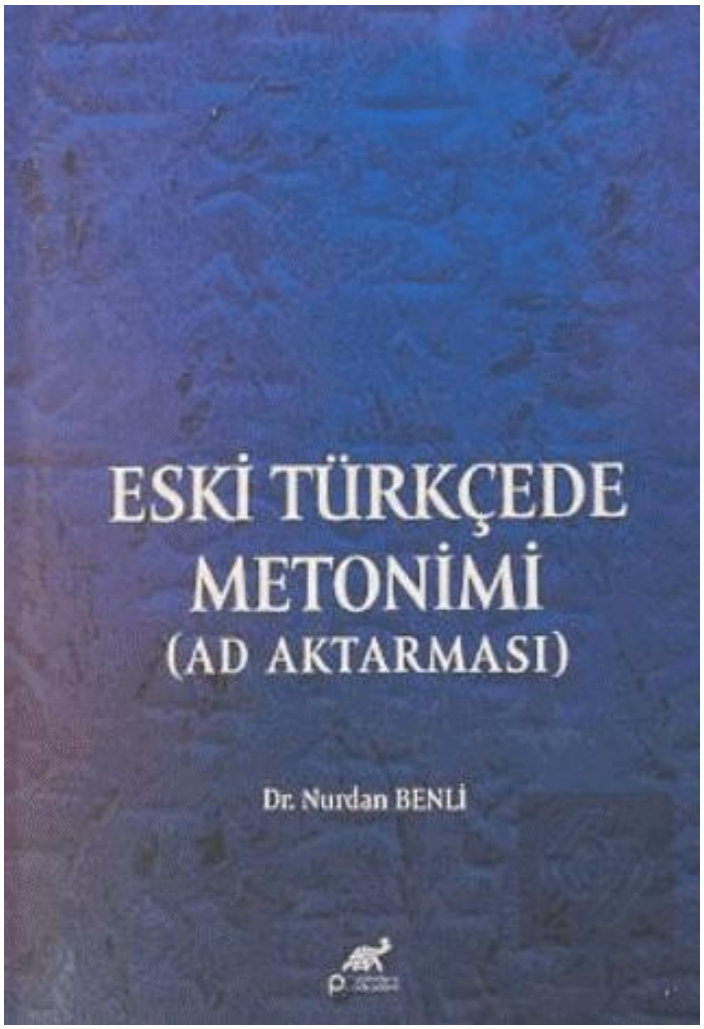

Ravza Kaygusuz*

Sorumlu Yazar *Corresponding Author*
*Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/Türkiye
© 2026. Kaygusuz, R.
ravzakaygusuz06@icloud.com

Makale Geçmişi *Article History*

Başvuru	*Submitted* 24.07.2026
Revizyon Talebi	*Revision Requested* 28.07.2026
Son Revizyon	*Last Revision Received* 04.08.2026
Kabul	*Accepted* 04.08.2026
Yayın	*Published* 31.08.2026

Lisans *Licence*

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Atıf *Citation:*
Kaygusuz, R. (2026). Eski Türkçede metonimi (Ad aktarması). *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (40), 132-135. https://doi.org/10.25068/dedekorkut.506

Giriş

Dil insanlar arasında iletişim kurmayı sağlayan bir araç olmanın ötesinde insanın evreni algılayıp anlamlandırması için de destekleyici bir unsurdur. İnsan, zihnindeki kavramları kurduğu birtakım ilişkilerle anlamlandırmaya çalışır ve bu da dilsel unsurların kullanımı ve anlam aktarmalarıyla gerçekleşir. Bu anlam aktarmalarından biri olan metonimi yani ad aktarması, bir unsurun doğrudan adının kullanılması yerine onunla ilişkisi olan başka bir kavramın kullanılması esasına dayanmaktadır. Doç. Dr. Nurdan Benli tarafından kaleme alınan *Eski Türkçede Metonimi (Ad Aktarması)* adlı çalışma metonimi konusunu Eski Türkçe dönemi metinleri üzerinden inceleyerek Türkçenin tarihî dönemlerindeki kavramsal ilişkilendirme şekillerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü eserin kuramsal temelini oluşturmaktadır. Bu bölümde metonimi kavramının tanımına yer verilmiştir. Kavramsal metonimi, metafor ve metonimi, metaforik metonimi, sinekdoka (synecdoche), metonimi üzerine yapılmış çalışmalar, metonimi türleri ve metoniminin kaynakları ve metonimi ilişkileri konuları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü ise Eski Türkçe ve Eski Türkçede Metonimi konusu oluşturmaktadır. Bu bölümde yazar Eski Türkçe kavramını, Eski Uygur Türkçesi, Köktürk Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi dönemlerini kapsayacak şekilde ele almıştır. İnceleme alanını Orhon ve Yenisey yazıtları, Eski Uygur Türkçesine ait Budist, Maniheist, Hristiyan ve din dışı metinler (ör. Altun Yaruk, Maytrisimit, Huastuanift, Irk Bitig, Hukuk Belgeleri, Xuanzang Biographie, Türkische Turfan Texte ve Berliner Turfantexte) aynı zamanda Karahanlı Türkçesine ait Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakayık, Dîvânu Lügâti't-Türk ve Kur'an Tercümeleri gibi temel eserler oluşturmaktadır. Benli, metonimi kavramını bilişsel dil bilimi yaklaşımı çerçevesinde bu eserler üzerinden değerlendirmiştir. Eski Türkçede yer alan metonimik ifadelerin yalnızca dilsel bir aktarım olarak değil toplumun yaşam şekli, inançları, kültürel unsurları ve dünyayı algılama biçimleriyle de ilişkili bir anlamlandırma süreci olduğunu ifade etmiştir.

Eserin üçüncü bölümü çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Eski Türkçede metonimi ilişkilerini değerlendiren bu bölümde metonimik kullanımlar bilişsel dil biliminin temel ilkelerinden hareketle sistematik bir şekilde sınıflandırılmıştır. Benli, metonimik ilişkileri yalnızca örneklerle göstermemiş ve kavramlar arasındaki bağlantılarıyla da birlikte açıklayarak kapsamlı bir tasnif ortaya koymuştur.

Üçüncü bölümün ilk kısmı "Bir Bütün ve O Bütünün Parçaları ICM'si" başlığını içermekte olup parça-bütün ilişkilerine ayrılmıştır. Bu çerçevede bütünün bir parçasının bütünü veya bütünün bir parçasını açıkladığı metonimik kullanımlar birden fazla örnekle açıklanmıştır. "Kuş tüyü için kuş", "bulut için kök", "zemin için ev" "insan için göz", "ülke için yer" ve "tespih için moncuklar" gibi örnekler üzerinden insan, hayvan, doğa, mekân ve nesne alanlarında tespit edilen parça-bütün ilişkileri değerlendirilmiştir. Bunun yanında genel-özel ilişkisi kapsamında genel kavramların özel kavramları, özel kavramların ise genel kavramları ifade ettiği kullanımlar yer almaktadır. "Ev bark, mal ve mülkü", "yiyecek, tuz ve ekmeği", "karın, rahmi", "dünya, mal mülkü" karşılamıştır. Bu tür metonimik kullanımlar; hayvanlar, yiyecekler, organlar, toplum, giyecek, zaman ve gök cisimleri gibi farklı kavram alanlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Özellik-varlık ilişkisinde ise "varlık için özellik", "varlık için özelliğin bir parçası", "varlık için niteliksel yeni tanımlar" yer almaktadır. "Kadınlar için uzun tonlug", "esirler ve cariyeler için kara baş", "azı dişler için azıg", "dünya için yakın tiriglik" maddelerine yer verilmiştir. Nesne-nesneyi oluşturan madde/öz arasındaki ilişkiler de "nesne için ham madde", "nesne için öz" ifadeleriyle incelenmiş ve "ahşap için yıgaç", "gümüş para için kümüş", "takılar için inci", "yazıt için taş", "hamur için un" örnekleri de cümledeki kullanımlarına göre yerini almıştır. Araç/kaynak-ürün ilişkisi altında değerlendirilen "ürün için araç" ve "araç için ürün" bölümünde "ateş için yula", "tütsü için yıpar (koku)" ifadeleri tespit edilmiştir. Yer-alan ilişkisi içerisinde "dünyadaki alanlar için ajun", "dünyadaki alanlar için yirtüngü", "şehirdeki alan/mekân için il balık" ve "yer içindeki alan/mekân için yir" kapsamlarında "gezilen mekân için ajun", "şehirde içinde doğulan mekân için il balık", "kutsal topraklar için yir" kullanımları çalışmaya dahil edilmiştir. Topluluk/grup-üye ilişkisinde "askerler için sü", "Kırgız halkı için Kırkız", "zaman için kün", "ağız, til, tamgak için ağız" ifadeleri bulunmaktadır. Kısaltmalı ifadenin tam ifade yerine kullanılmasında ise tamlamanın tamamını kastetmek için bir kısmının söylenmesi ve birleşik fiilin tamamı için bir kısmının söylenmesi durumları yer alır. Bu da "yıldız falı için yultuz" ve "tahta oturmak için oturmak" kullanımlarını temsil eder.

Üçüncü bölümde yer alan "Parça-Parça İlişkili Metonimi Türleri"nde doğrudan bütün-parça ilişkisinin dışında kalan çeşitli metonimik aktarım türleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda soyut-somut ilişkisi içinde değerlendirilen "akıl için baş", "sorumluluk için taht" maddeleri yer alır. Neden-sonuç ilişkisi altında ise insan eylemlerine dayanan otuzdan fazla fiil (ölmek, yaşlanmak, evlenmek, konuşmak, yerine geçmek vb.) detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bunun yanı sıra yer-toplum, kullanıcı-kullanılan nesne, iç-dış, nesne-amaç, nicelik-nitelik/sayı-birim, eylem-araç ve varlık-eylem ilişkileri de çeşitli örneklerle açıklanmıştır. Bu kapsamda "ajun", "çomak", "karaja ton", "kazganç", "yarmak", "çıbık", "bilezük" ve "ferman" gibi unsurların metonimik işlevleri değerlendirilmiştir.

Beden, hareket ve reaksiyonlarından gelişen eylemlerin-eylem yerine kullanılması olarak kullanılan metonimik ilişkiler ise çalışmanın dikkat çeken bölümlerinden biridir. Toplam yirmi dokuz başlık altında sınıflandırılan bu kullanımlar "dinlemek için kulkak bermek", "yas tutmak için saçın bıçmak", "üzülmek için sarıg eŋ kılmak" gibi çeşitli örneklerle açıklanmıştır. Son olarak zaman-yer ve araç-işlev ilişkileri ele alınmış; "ajun", "boğaz", "el", "kılıç" unsurlarının metonimik aktarımları farklı boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Eserin sonuç kısmında ise çalışmada elde edilen bulgular bir araya getirilmiştir. Eski Türkçede yer alan metonimik yapılar özellikleriyle birlikte yer almıştır. Metonimi olgusunu tarihî Türk dili metinleri çerçevesinde sistemli bir yaklaşımla ele alan bu çalışma ortaya koyduğu kapsamlı sınıflandırmaları ve özgün tespitleri sayesinde bu alanda yapılacak sonraki çalışmalara da katkı sağlayacak niteliktedir.

Sayın Nurdan Benli hocamızı bu titiz ve özenli çalışmasından dolayı tebrik eder, Türk dili ve anlam bilimi alanına kazandıracağı yeni çalışmalarını da ilgi ve heyecanla beklemekteyiz.

Yapay Zekâ (YZ) Beyanı *Artificial Intelligence (AI) Declaration*
Bu çalışmada yazım ve dil düzenlemeleri için yapay zekâ destekli bir araçtan sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Çalışmanın bilimsel içeriği ve sorumluluğu yazara aittir./*In this study, an AI-assisted tool was used to a limited extent for language editing and stylistic improvements. The scientific content and responsibility of the study belong solely to the author(s).*

Kaynakça

Benli, N. (2026). *Eski Türkçede metonimi (Ad aktarması)*. Paradigma Akademi Yayınları.